

ИЗВЕШТАЈИ О ПРОУЧАВАЊУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ НА ТЕРЕНУ

МАНАСТИР СЛЕПЧА

Манастир Св. Јована Претече — Слечча (срез крушевски) смештен је на планинској коси више села Слечче. Садашњу манастирску цркву сазидао је 1862 године, дед г. Трајка Поповића свештеника села Слечче, који је био истовремено и свештеник сеоске цркве и старешина манастира. Његовим трудом обновљена је, управо поново сазидаана и слеччанска сеоска црквица. Живопис у обема је сасвим нов и без икакве уметничке вредности. — Манастирске су зграде највећим делом далеко старије од цркве. Два квадратна одељења која сада служе за печење хлеба и за оставу имају калотаст свод, који се споља не оцртава. Ова два одељења несумњиво припадају старом манастиру, и по свему судећи старија су и од двеју манастирских капија, које су данас најстарији датирани делови манастирских зграда.

Ми немамо, за сада бар, никаквих података о старим ктиторима манастира Слечче. Ипак, вероватно је да је манастир постојао и у средњем веку.

Други ктитор био је Димитрије кнез кратовски. У једном писму које му пише слеччански игуман Серафим (с. 1546—1547) стоји изриком: „...Да вѣдѣши повѣи ктитора и да се поминаш вѣкшнѣ съ прѣждними с[вѣ]тими ктитори непрѣмѣнно...¹ Кнез Димитрије је изгледа веома обилно помагао манастир. У оба очувана писма која су му писали игумани слеччански подвлаче се велика добра која је он учинио манастиру.² Писмом, којим његов писар (?) протопоп Лука обавештава игумана Игњатија 1543 године, да је кнез Димитрије купио за манастир воденицу на Црној Реци, како су га молили, уједно им јавља: „...нѣ еше нѣкоѣ потреб[е] хошеть г[о]сподар с[вѣ]тому манастироу сътворит[и], нѣ вѣроу еше оуготован'на. Тѣмже рече господарь: егда придетъ от[ъ]цъ игъмен съ нѣколико братен, и како ми изволи с[вѣ]т[и]и послати братѣю вѣса недостатъчна да испакнит се с[вѣ]т[о]мъ манастироу, такоже вѣщанїе есмѣ вѣчинил, и да боуд[ъ] с[вѣ]томъ манастироу ктитор такоже может се противоуи оусрѣдѣа моего...“³ Више од двадесет година од (1543—1567) кнез⁴ Димитрије је издашно помагао цркву, — и не само ову, он је слао поклоне и Леснову и Трескавцу. Његов савременик поп Јован бележи са пуно поштовања да је писао књигу: „...Къ дѣни благочестиваго и христіанскаго господара кнеза Димитріа...“⁵

По данашњем веровању слеччански манастир је заменио манастир

1 Јов. Радонић, Епистоляр манастира Продрома (Слечче) из XVI века. Споменик XLIX, 2 разред 42, Београд 1910, XIX, стр. 65.

2 Ibid. XIX стр. 65 и XX стр. 65.

3 Ibid. VI, стр. 62.

4 У уторак 7 окт. 1567 умро је кнез Димитрије. Љуб. Стојановић, Стари српски записи и натписи, к. I, 1902 бр. 657.

5 Ibid. бр. 631.

Добромирово (посвећен Богородици, слави први петак после Ускрса), чије се рушевине налазе на пола сата хода северно од Слечче. Игуман Данило, који је у овом манастиру већ 45 година, зна да су и последње иконе и иконостас пренети у Слеччу када је црква у Добромирову потпуно пропала. Традиција је могла врло лако да замени скору прошлост са давном, и да том преношењу икона и сасуди да далеко шири обим и већи значај. Чињеница је да се манастир Слечча помиње врло често већ у XVI веку. Средином XVI века манастир је интензивно радио. Нарочито је био развијен рад на преписивању књига.⁶ Записи преписивача, на жалост доста штури, показују нам да је у манастиру бивало у један мах најмање два добра преписивача (на пример јеромонах Пахомије (1546)⁷ и јеромонах Висарион (1547).⁸ Игуман у њихово време био је Серафим). Из ових непотпуних података које нам дају очувани записи и натписи, тешко је саставити било какву прецизну слику. Игуман Серафим помиње се само две године узастопце (1546—1547),⁹ и у недатираном писму кнезу Димитрију; јеромонах Пахомије помиње се исто тако само две године (1545—1546).¹⁰ Једино о коме бисмо знали нешто мало више био би јеромонах Висарион родом из Дебра, који се у истом манастиру помиње и 1547 и 1553 године.¹¹ Из тога податка можемо са више сигурности донети закључак, да се у самом манастиру радило дуже и озбиљније. Већ 1563 наилазимо на последњу датiranу забелешку из времена игумовања јеромонаха Стефана.¹² Да ли се то већ гасио краткотрајни полет? Због недовољног материјала створе се где-кад сасвим погрешни закључци о делатности у једно време и на једном месту, — и ми не можемо тврдити да је рад на преписивању књига престао у Слеччи после 1563 године; само подвучимо ипак чињеницу да једва наилазимо поново на ту делатност и онда када нам вести о манастиру опет постају чешће. Имамо још само три недатирана записа из XVI или XVII века, у којима се помињу јеромонах Јефтимије¹³ и попови Дмитар¹⁴ и Никола.¹⁵

Од почетка XVII века наилазимо на доста јак сликарски покрет везан за манастир Слеччу. За време игумана Јакима 1607 израђена је велика Деисисна плоча за иконостас.

саписашѣ се сѣѣа кже
 стѣвинѣ ѡбрази . кѣ лѣто
 зріе при еѣѣменѣ кѣр ѣкимѣ.

Изнад западних врата мале цркве св. Николе, на неколико стотина метара од манастира, сликао је монах Герасим 1617 год. за време игумана Венијамина, лик Св. Јована Богослова са његовим учеником Прохором.

† помени гѣ ермонаѣа герасима при еѣѣмена кеннамина ермонаѣа кѣ лето зріе¹⁶

6 Ibid. бр. 519, 522, 527, 537, 538, 532, 549, 546, 550, 573, 637, 2956, 4217, 4268, 4358. Свакако је значајно да и Епистолар манастира Продрома припада овом времену. Овај формулар за писма показује да су калуђери нашег манастира осетили и потребу једног оваквог приручника.

7 Ibid. бр. 537.

8 Ibid. бр. 546.

9 Ibid. 538 и 546.

10 Ibid. 537 и 527.

11 Ibid. 546 и бр. 573.

12 Ibid. бр. 637.

13 Ibid. 4268.

14 Ibidem.

15 Ibid. бр. 4217.

16 Ibid. бр. 1048, само има нешто погрешака у правопису.

Десет година доцније, 1627 Матеја јеромонах живописао је ову малу цркву св. Николе, при игуману Јакиму.¹⁷ — Питање је у каквом су се односу налазиле онда ове две цркве; да ли је и онда слепчански игуман био и старешина цркве св. Николе? У том случају имали бисмо имена тројице игумана из поч. XVII века.

Симон јеромонах сликао је 1628 икону Христа Правосудије;

Лик св. Јована Богослова у ниши изнад западних врата цркве св. Николе.

ПОМНИ ГИ РАБЪЕ
СИМОН ЕРМОНАХ

БАЛО
ЗРАС

а 1637 за време игумана Саве сликане су северна и јужна манастирска капија. На јужним вратима доста оштећен натпис помиње монаха Ки-пријана.

17 Запис је штампан код Л. Стојановића, књ. I бр. 1182, са прилично омашака у правопису. Тачно се чита:

† ИКОНИШЕМО ОЦА И ПОСЛА-
НИШЕМО СЫНА И СЛЪЖИШЕМО
ЕТО ДУХА ИМЕА СЕ СНИ БОЖЕЖИНИ ХРАМА
ЕТО НИКОЛАЕ И ПОТРУДИТЬ МАТЕЈ ЕРМОНАХ
ИГУМАН ИКНИМ РА ЛЕТО ЗРЕ.

† изколениемъ ѿца
 на и сѣтаго дѣла и да се зна . . .
 монахъ киприанъ ѿт села скребати . . .
 ка лето зрмѣ месеца септември . в. 18

Да ли му је ту неки сабрат забележио дан његове трагичне смрти? Наиме и данас се још живо прича како су Турци живог спалили монаха Кипријана из села Скребатног код Охрида...¹⁹

Поред ових потписаних и датираних фресака и икона, манастир има још доста недатираних икона из тога времена; груписане са фрескама дају оне једну занимљиву слику о уметничкој делатности у једном нашем манастиру на почетку XVII века. Једна једина икона је сигнирана грчки: икона Св. Тодора Тирона из 1663 год.

Од средине XVII века помени постају ређи и замах као да јењава. Тек 1703 наилазимо поново на сигниран и датиран дрворез Архангела Михаила дело поп Николе Поповића поплъ никола попъкич ѿѣ. Да ли је то онај исти поп Никола чији се запис налази у недатираном рукопису манастира Слепче?²⁰

Већ запис из 1748 даје само чињеницу да је јеромонах Хрпстифор пренео једну књигу у манастир, за време игумана Филотеја.²¹ Дакле, више нема говора о стварању у самом манастиру, и Слепча више није жариште ни најскромнијег уметничког или културног рада. И све до најновијег времена помени имају исти смисао, у манастир долазе да раде сликари из Крушева или из Битоља, ... и данас богат и слободан он не чува ни рефлекс старог стваралачког духа.

Интересантно је подвући да су се поједине делатности овако груписале временски. Чувена двоја недатирана дуборезна слепчанска врата, царске двери и четири певнице припадају једном стилу и једном времену, највероватније крају XV или почетку XVI века.²² Преписивање је у јеку у првој половини XVI века, а сликарство током прве половине XVII века. Можда овај рад у једном правцу долази као последица интересовања појединих игумана за ову или ону врсту стварања, или је једноставно резултат интересовања и талента појединаца.

О економском развијању манастира после кнеза Димитрија имамо само један помен,²³ када је 1655 купљена једна ливада у селу Загоричу, које се налази релативно далеко од манастира. По свему судећи то је и онда био имућан манастир, и данас велики део имања између цркве и села Слепче, села и хана Слепче припада манастиру као и пространи комплекси шума изнад саме цркве.

Од сликаних објеката из XVII века, далеко су најинтересантније две манастирске капије. Оне су код нас једне од ретких сачуваних примера фресака рађених ван саме цркве.

Северна капија има један правоугаони простор засвођен полуоб-

18 Ibid. бр. 1302, са прилично реконструкција, горе су дата тачно слова која се дају читати.

19 А у манастиру „по разним местима, на излазним вратима, на вратима пекарнице налазе се урезане речи и име овог Кипријана“. Харалампие Поленаковић. Кроз Јужну Србију: Свети Јован Продром, Слепча. „Скопски Гласник“, год. VIII, бр. 433, од 19 сеп. 1936, стр. 5.

20 Љуб. Стојановић, Зап. и нат. бр. 4217, књ. II.

21 Ibid. бр. 2956.

22 О вратима манастира Слепче писао је Петар Момировић: Врата манастира Слепче код Битоља. Гласник Скоп. науч. др. књ. XV—XVI, 1936, стр. 327—336. Целокупним дуборезом позабавићемо се ускоро озбиљније у засебној студији

23 Љуб. Стојановић, Зап. и нат. бр. 1520.

личастим сводом. На своду се налази у медаљону *Христѣ Сѣлари Ден* у тамно сивом оделу. Око овог медаљона оцртан је нов медаљон са чијег се плавкастог позађа одвајају допојасни ликови десет анђела, Богородице и Претече. Богородичин лик налази се чело главе Христове, а Претечин испод ногу његових. Око овог медаљона оцртан је квадрат у чијим се угловима налазе амблеми Евангелиста. Хаљине анђела имају хармоничну скалу боја: бело, црвено и тамно-плаво; бело, црвено, зелено; зелено, плаво; бело-жућкасто, плаво. Крила су им наизменично: црвена, сива са белим, црвено-жута, црвено-сива, жуто-златна, сложена увек са оделима појединих анђела. Наизменично долазе анђели у светлим и тамнијим оделима. И ставови су им прилично варирани, понеки су груписани покретима, по два анђела су окренути један другоме, док су други сликани еп фасе, а трећи гледају Богородицу. Већина има у десној руци диск црвен или сиво-плав, док понеки држе обе руке на прсима.

На јужној страни овог простора, изнад саме капије налази се Христос на престолу између два анђела. У десном углу налази се натпис.²⁴ Овај Христос припада Деисисној композицији и у потпуној је вези са ликовима Богородичиним на источном и Претечиним на западном зиду.

Христос седи на бледо роза јастуку, на жутом тамно окер престолу украшеном шарама плавим и црвеним. Десном руком благосиља а у покривеној левој држи отворену књигу. На глави му је округла круна; хаљина му је бела са пругама и тамно мрким шарама. Жуће ципеле почивају на тамно сивој плочи. Анђели су у покрету потпуно идентични, у десницама држе диск а левом придржавају престо. Крила су им сива ивичена и испртавана сивим и тамно мрким линијама. Ципеле су жуће са црним вршцама. Само им се хаљине разликују, леви је обучен у роза хаљину са белим тачкицама, а десни у црвену. На источној страни почев од северног дела налазе се: *стиѣ касиѣ* коме је од пропалог лица сачувана само пуна шиљаста мрка брада. Десном руком благосиља а у покривеној левој држи отворену књигу; испод одежде му је јасно плава хаљина; омофор је жућ са чисто цртаним флоралним шарама.

стиѣ глѣгорѣ је сед; брада му је подељена на двоје; очи су му извађене. Покретом сасвим одговара прошлом. Хаљина му је роза, огртач сиво-плав, а омофор роза са жућким крстовима.

сти ѿѣнѣ златѣстѣ је млад, и брада и коса су му црно-мрки. Лице му је више округло. У покрету је сличан првој двојници, само му је лева рука којом држи књигу више одвојена од тела. Књига је жута са плавим орнаментима и белим странама. Омофор је зелено олив са белим крстовима; хаљина је роза са бледо вода—зеленим шарама, опшивена плавом траком; доња хаљина је сиво плава.

стиѣ никѣла у покрету исти као и претходни. Старији човек са малом кратком седом брадом. Омофор му је роза са белим крстовима. Хаљина

24 Ibid. бр. 1292. И овај је натпис више оштећен тачно се чита:

ш
штѣ сина
шѣне: мѣс . . .
дѣха: писаше —
сна: стѣ образ.
ка лето зрѣ
и писѣ се при ер
монах нѣмѣни
сѣва

му је бела са црвенкастим борама и правилно распоређеним шарама, док је доња хаљина роза.

мир Θ- Денисица Богородица окренута је према Христу на јужном
зиду, десну руку је испружила молбено према Христу док у левој држи
свитац. Преко белогa вела стављена је црвена круна са белим украсима.
Огртач је црвен а хаљина плава.

На западном зиду према Богородици налази се (стих 10^и) Деисисни Јован са крилима, која су споља тамно-мрка а унутра сиво-плава. Хаљина од животињске коже му је црна са белим исцртавањима појединих осветљених длака. Огртач је црвенкасто-жут са сиво-плавим светлостима. Бос је. Леву руку је у ставу молбе испружио према Христу, а у десној држи свитак и крст. — До њега је: *с* профитис захариа јако оштећена лика. Сенке на седој коси су сиво плаве. Десном руком уздигнутом до лакта благосиља, а лева му је на прсима. Огртач му је бео са великим црним круговима, на постави су пак хоризонталне шаре. Огртач је оивичен црвеном траком; те боје је и хаљина. Ципеле су жуте.

стих јошк милостивк има дугуљасто лице са карактеристичним дугим носем; брада му је зеленкаста, дугачка подељена у два дела. Омофор и хаљина су тамно зелено-плави, док је огртач цигла-црвен. На књизи коју држи у десној руци су инкрустирани троугаони и кружни мотиви црвени, плави и зелени.

сткі аѡанасиѣ има исто тако дугуљасту главу, коса му је ретка, брада пуна подељена на два дела. Омофор је загасито плав са беличастим крстовима и црним испртавањима. Огртач је састављен од квадрата црвених, загасито плавих и белих. Приликом њиховог испртавања сликар није водио рачуна ни мало о превојима и борама. Хаљина је црвена. Десном руком, која му је на грудима благосиља, а у покривеној левој држи црвену књигу.

сткі кириа философ на глави има карактеристичну капу са шарама белим и црним у облику шаховског поља. Лице му је дугуљасто, брада смеђа, проседа подељена на два дела. Десну руку је дигао у ставу придики, а у левој држи књигу. Омофор је загасито плав са беличастим крстовима, огртач цигла-црвено, хаљина плава.

Позађе фигура подељено је на три дела: тамно-зелено, (сасвим доле од прилике до листова фигура), златно-жуто (до рамена), и црно (од рамена на више). Нимбови су правилно пртани, златно-жути, оивичени бојом печене земље и белом. Зоне су издвајане као и обично: црвеном линијом обрубљеном белим. Лица су углавном дугуљаста, осетно шематизована, и подељена на зоне. У сенчењу има прелива, у мрким и зеленкасто-жутим тоновима. На седим косама појављују се и сиво-плаве сенке. Коса и брада су накнадно исцртавани преко основног тона ситним линијама. Очи су рађене свега у две боје. Уши су потпуно шематизоване: затворена јајаста шара са тамном средином. И руке су слабо цртане. Декоративни изглед појединих хаљина био је сликару важнији од правилно постављених набора. Чак су понекад и саме линије које су требале да буду тачне боре, схваћене као декоративан елеменат (на појединим омофорима).

Стављање Деисисне композиције над улазним вратима прилично је разумљиво: ова композиција сликана је често над улазом у цркву, и имала је значење наде верних, да их окрепи и потсети да имамо поред Врховног Судије заступнике: Његову Мајку и Његовог Претечу, који моле за верне, за људе, са пуно разумевања, јер су и сами били људи. — Када је ова композиција почела да се ставља над улазном капијом у манастир не знамо, јер као што напоменусмо, у Слпчи је сачуван један од ретких примера стављања фресака ван цркве.

Јужна капија је много више оштећена, фреске су сачуване само на северном зиду у великом луку над капијом. На спољњем оквиру у

првој зони на западном делу овог зида је стѣн прѣкрѣпѣ и затим у луку орнамент.

У унутрашњем луку сачуван је један део композиције Лествица Јаковљевих ѿковѣх ѿсфичникѣ са фигуром Јакова који лежи, са делом лествица и са два анђела. Први анђео има белу хаљину, зелен огртач, и крила топло-црвенкасто-жута. Други има хаљину зелену, огртач роза и крила топло првенкасто-жута. Фигуре се издвајају са тамно плавог позађа.

У луку изнад врата су: стѣн георги, и стѣн димитри. Свети Ђорђе је на белом коњу, чије је облике сликар подвукао лепо нијансираним сиво-плавим сенкама.

Између Св. Ђорђа и Св. Димитрија, у ниши над самим вратима је опет Денсисна композиција, само овде нешто једноставније схваћена,

Св. Ђорђе, фреска над јужном капијом манастира Слечче.

без анђела. Око нише је леп орнамент. Десно од нише је Свети Димитрије, на белом коњу са сенчењима и исцртавањима у роза нијансама, преливи иду до бледо-жуте. Његов коњ као и онај Св. Ђорђа, има реп везан у чвор. Изнад Св. Ђорђа види се у другој зони, глава анђела са крилима, остало је све пропало. Десно доле у углу је натпис доста истрвен, писан црвеним словима на жуто-златном позађу. Иначе је позађе као и на северној капији подељено у три зоне.

Фреске су доста оштећене. Судећи по остацима, ову капију је радио други сликар, са више сликарских квалитета. Анђели на Лествицама Јаковљевим имају покрета, чак и извесне елеганције. Воје су далеко више нијансирани, слагане врло пажљиво: уметник је желео да избегне монотонију (коњи Св. Ђорђа и Св. Димитрија), а уједно је успевао да сачува хармонију. Обраћао је више пажње логици набора (анђели), ма да је и он радио углавном по шематизованом цртежу.

Мирјана Ђоровић-Љубинковић